

ירושלמי אקטואלי

יו"ל ע"י "בית המדרש למגידי שיעורים בדף היומי", כפר גנים ג' פתח תקוה

גליון מס' 5 | פרשת שלח | י"ט סיון תשע"ו

האם נשים חייבות במצות צדקה?

בסוגייתנו בתלמוד הירושלמי מסכת שקלים (פרק ה ה"ד) מביא הירושלמי מעשה: רבי חיינא בר פפא הוה מפליג מצוה בליליא חד זמן פגע ביה רבהון דרוחייא א"ל לא כן אלפן ר' [דברים יט יד] לא תשיג גבול רעך א"ל ולא כן כתיב [משלי כא יד] מתן בסתר יכפה אף והוה מסתפי מיניה וערק מן קומוי. דברי הירושלמי אלו, מופיעים אף בתלמוד הירושלמי במסכת פאה (פרק ח' ה"ח).

מדברי הירושלמי אלו עולה שאין לתרום צדקה לעניים בלילה, מחמת שליטת הרוחות והדינים בזמן זה, והצדקה הינה מעוררת את הרחמים, וכיוון שזוהו זמן התגברות הדינים, נחשב הדבר שאנו באים בגבולם ולכן הדבר אסור.

ואכן בספר 'חרדים' לרבי אליעזר אזכרי (בהקדמה למצוות) כתב: ויש מצוות עשה שחיובן בלא סיבה, אך חיובן אינו תמיד, רק לזמנים ידועים מן השנה או מהיום, כגון תפילין ותפילה צדקה ושופר.

בספר 'נחלת יהושע' הביא בשם הגאון האדיר רבי מנחם זמבא זצוק"ל הי"ד שסובר שאין ליתן צדקה בלילה, ומביא ראיה מדברי הירושלמי בסוגייתנו.

ולכאורה יוצא לפי זה דין מחודש מאוד, שהרי אם נגדיר את מצוות צדקה כמצוות עשה שאין הזמן גרמא, וזאת מחמת שאין חיובה תדיר, יצא שנשים פטורות מנתינת צדקה, ודין זה לא נזכר בשום מקום.

אלא בוודאי שיש לומר שגם לדעתו של ה'חרדים', אין כוונתו לדמות לחלוטין צדקה לתפילין ושופר. שופר ותפילין הינם מצוות התלויות בזמן, ואם אדם יתקע בשופר בחנוכה בוודאי שאין מצווה זו שייכת בזמן זה, ואם אדם יניח תפילין בשבת לפי מה שנפסק שאין זמן תפילין בשבת, אין שייכות למצווה זו בשבת. אך צדקה, הגם שאין זמנה הראוי לה בלילה לדעת הירושלמי, אך זהו לא מפני שאין זמנה בלילה, אלא שלא ראוי לעשותה בלילה, ולכן נשים בוודאי חייבות במצוות צדקה.

ויש להעיר מדברי האבות דר' נתן (פ"ג) שמובא שם: נתת פרוטה לעני שחרית ובא עני אחר ועמד לפניך ערבית תן לו, כי איך יודע אם שניהם נתקימו בידך אם שניהם כאחד טובים, שנאמר בבקר זרע זרעך וכו', ורואים אנו במפורש שצדקה זמנה אף בלילה.

בשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"ג סי' קפ"א) כתב לחלק בין נתינה יזומה לכתחילה לעני, שבזה סוגייתנו בירושלמי מקפידה על כך. ומכיוון שממילא טבעה של נתינה יזומה ניתן לדחותה לזמן אחר, עדיף לדחות את אותה נתינה לזמן אחר. אך אם העני ניגש ומבקש צדקה, אין לדחות הנתינה שהוא זקוק לה כעת, ועלינו לתת לעני מיד למרות שלילה אינו זמן נתינת צדקה לכתחילה.

פרשה ירושלמי

הפרוכת עוביה טפח על שבעים ושתים נימים נארגת, ועל כל נימה ונימה כד' חוטיין.

ובגמ' מובא שחוט מובן שזה חוט אחד וכשכתוב כפול מובן שהחוט הוא משתי חוטים, וממש"כ שזור משמע להוסיף החוט השלישי לשוירת החוט וממש"כ משור לומדים שהחוט משהה חוטים וכיוון שהיו ארבעה מינים (תכלת, ארגמן, תולעת שני, ושש) הרי שהחוט הבסיסי מורכב משוירת שישה חוטים.

בפרשתנו, התורה מביאה את פרשת הציצית והתורה כותבת ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת

ומובא בספרי (בפרשתינו) פתיל תכלת-טוי ושזור - אין לי אלא תכלת, לבן מנין? הרי אתה דן, הואיל ואמרה תורה תן תכלת ותן לבן, מה תכלת טווי ושזור - אף לבן טווי ושזור. עד כאן לשון הספרי. וא"כ חוטי הציצית צריכין להיות טווי ושזור, והיינו שמשורין כמה חוטים דקים זה עם זה וכולם חוט אחד.

ופתיל, משמע שכמה חוטיין נפתלים ביחד, דפתיל הוא לשון חיבור כדכתיב: נפתולי אל' נפתלתי, עם אחותי. ואין שיעור לשיזור, יש שמשורים ארבע ביחד, ויש כפול שמונה ומחזיקים זה להידור. ומ"מ שנים הם לעיכובא, ודי בשנים שהרי הם שזורים.

ובבגדי כהונה היה חוטן כפול ששה בשש ומשור כפול שמונה, כמובא בסוף פ"ז בימא)

וכיון דציצית צריך דווקא לשמן, לכן המוצא חוטים בשוק אפילו הם שזורים ומופסקים - פסולים. ולא אמרינן דוודאי לשם ציצית נעשו, דאולי טרח לשם חוטיין בעלמא. וכך פסק הרמב"ם (הל' ציצית פ"ב) גבי תכלת. וחזר בו (בהמשך הסימן שם) והכשיר בשזורין ומופסקין.

נתבאר א"כ הצורך בשזירה. ולכן אם נתפרקו החוטיין משזירתן, אם היו מתחילה שזורים רק כל חוט משני חוטיין דקים, ונתפרקו כל השמונה חוטיין ונעשו ששה עשר - פסולים שהרי בטלה השזירה, אם לא שנסמוך על הרמב"ם שאין שזירה מעכב. ואם נשתייר מהם כדי עניבה בשזור - פשיטא דהם כשרים.

ואף על גב דבאו"ח סי' יב' מתבאר שבנפסקו כולן יש אומרים דלא מהני כדי עניבה, אך בזה יש לצרף דעת הרמב"ם שאינו מעכב (וכ"כ מגן אברהם סק"ד). וכן אם רק חוט אחת התפרק משזירתו - לא מעכב. וכן אם היו שזורים משלוש או מארבע חוטיין דקים או יותר, ונתפרקו מעט - גם כן אין חשש, שהרי מכל מקום בשתיים ישארו משזורים. ואין בזה חשש "בל תוסיף" שמוסיף על שמונה חוטיין, שהרי לא עשה זאת בכוונה, וגם כעת אינו מכוון בזה כלל.

במשנה ברורה (שם) כי שאם חוזר ושזורן - הוי "תעשה ולא מן העשוי" ופסולים, ובערוך השולחן כ' דלענין זה וודאי יש לסמוך על הרמב"ם שלא נפסלו כלל בזה.

והרמ"א (שם) כי שלכתחילה טוב לקשור את החוטים למטה. כלומר שבה לא יתפרקו משזירתן. ואין זה מוסיף על הקשרים, שהרי מוכח שאין כוונתו משום קשר אלא כדי שלא יתפרקו.

לע"נ
שמעון בן סוליקה ז"ל
הונצח ע"י משפחת דהן

לע"נ רבקה וייסטון בת
ר' יהושע העשיל ז"ל
הונצחה ע"י המשפחה

הונצח ע"י קרן דניאלי
לע"נ של הר"ר אברהם גליק ז"ל

קרן דניאלי

קרן דניאלי

ומוסיף לבאר "ולפי זה י"ל דדווקא בצדקה שאינו עובר עליה אלא בעשה, דהיינו בשאין שואל ואין מבקש, קאמר האריז"ל דאין ליתן בלילה, וכיון דמה דאינו נותן הוא רק מטעם שכי' האריז"ל, אינו עובר בעשה ג"כ. מה שאין כן בפשט העני את ידו, דאיכא לא תעשה דלא תאמץ את לבבך, לא קאמר האריז"ל, דאחרי שהעני שואל ואינו נותן ודאי איכא אימוץ הלב"

ומדבריו גם מבואר מדוע גם אם היינו מגדירים לשיטת ה'חרדים' שצדקה היא מצוות עשה שהזמן גרמא, בכל זאת נשים חייבות בצדקה. וזהו מפני שברוב סוגי הצדקה יש גם איסור לא תעשה ולא רק מצוות עשה, והרי במצוות לא תעשה בוודאי נשים חייבות.

בסוגיא זו האם ניתן להגדיר מצוות צדקה כמצוות עשה שאין הזמן גרמא דן הרשל"צ שליט"א ב"ילקוט יוסף" (פסוקי דזמרה וקריאת שמע הערות סימן נא)

"ויש" ללמוד דבר זה מדין צדקה בלילה, שעל פי המקובלים אין ראוי ליתן צדקה בתחלת הלילה, וכמו שכתב מרן החיד"א בברכי יוסף (אורח חיים סימן רלה סק"א, וי"ד סימן רמז סק"ב), שהאר"י ז"ל היה נותן צדקה לגבאי בתפלת שחרית ובתפלת המנחה, ולא בתפלת ערבית. כי בערבית זמן דין גמור, ואינו זמן הראוי לתת צדקה. ע"ש. ובשער הכוונות (דף נב) מפורש הדבר יותר, שעיקר נתינת צדקה הוא בשחרית, אבל במנחה שהוא זמן הדינים, אינו כל כך מוכרח ענין נתינת הצדקה עתה כמו בשחרית, ומכל מקום היה נוהג האר"י ז"ל לתת צדקה במנחה, אבל בערבית שהוא זמן דינים קשים לא היה נותן צדקה. ע"כ. ומעתה, אחר שאין לתת צדקה בלילה, אטו נימא דמצות צדקה תהיה כמצווה שהזמן גרמא בגלל שאין ליתן צדקה בלילה, הא ודאי דלא אמרינן הכי. ועל כרחנו טעמא דמילתא הוא, דלעולם זמן מצות צדקה כל היום וכל הלילה, ואין לזה זמן קבוע כלל. וכן ענין ברכות השחר זמנם כל היום והלילה, אלא דאיסור צדדי רובץ עליו, שעל פי הסוד אין ראוי ליתן צדקה בלילה, וכן אין לברך ברכות השחר בתחלת הלילה. אבל באמת עצם זמן מצות צדקה וזמן ברכות השחר הוא כל היום והלילה. וממילא אין זה בכלל מצוה שהזמן גרמא.

ובגמרא (ב"ק טז ב) אמרו, דרש רבא מאי דכתיב (ירמיה יח, כג), יהיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם, אמר ירמיה לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע אפילו בשעה שעושים צדקה הכשילים בבני אדם שאינם מהוגנים, כדי שלא יקבלו שכר. ופירש בספר רגל ישרה [הובא בספר מעשר כספים עמוד קסט] דהכי קאמר, דלא יזדמן להם עניים אלא בעת אפך, ר"ל בלילה דהוי דינא קשיא כידוע לידועי ח"ן, וכשיתנו אז צדקה יהיה מצוה הבאה בעבירה, שיעברו אלאו דלא תסיג גבול רעך, וכן העידו על האר"י ז"ל שלא נתן צדקה בלילה מהאי טעמא. ע"כ. אולם המהר"ח פלאג"י בכף החיים הנ"ל כתב, דמלשון מרן שכתב בשלחן ערוך (סימן רמט סעיף יד) טוב ליתן פרוטה לעני קודם כל תפלה, שנאמר ואני בצדק אחזה פניך, נראה דעל שלש תפלות קאמר, ואפילו בערבית. וזה דלא כסברת הרב רגל ישרה, וכן יש להוכיח מאבות דרבי נתן וכו'. וזה נראה דכיוונו חז"ל באבות דרבי נתן פרק ד', דאמרו שם, אלא מה הן גמילות חסדים, הנותן פרוטה לעני ומתפלל ג' פעמים בכל יום תפלתו מתקבלת ברצון. ע"כ. דהכוונה כי עיקר גמילות חסדים הוא לתת פרוטה לעני בכל תפלה ותפלה קודם שיתפלל. ולא יחוש דבתפלת ערבית מעורר הדין. אדרבה תפלתו תקובל ברצון, וליכא משום לא תסיג ולא תחסום. ע"כ. ועיין עוד בדין צדקה בלילה, בפתח הדביר (ריש סימן רלה), ובשו"ת מהרש"ם חלק ב' (סימן מג ד"ה ועוד). ע"ש.

ועל כל פנים בודאי שאין מצות צדקה חשיבא כמצוה שהזמן גרמא. והוא הדין לנידון דידן. ומה שכתב בירחון אור תורה [הנ"ל] שאין קפידא לתת צדקה בלילה, ורק אין חיוב לתת צדקה בלילה כמו ביום, ודייק כן מדברי שער הכוונות [הובא בכף החיים סימן רלה אות ד'] שאינו צריך ליתן קודם ערבית כמו בשחרית, הנה אין דבריו נכונים, שעל פי הקבלה לא טוב ליתן צדקה בלילה, ולא רק אין צריך. וכיון שאין זה דבר טוב ליתן צדקה בלילה, לכן אין צריך ליתן צדקה קודם ערבית, דאף על פי שיש ענין ליתן צדקה קודם תפלה, כמו בשחרית ומנחה, בערבית אין צריך ליתן. אבל בודאי שיש קפידא על פי הסוד ליתן צדקה.

ואף שיש לחלק בין מצות צדקה לנידון דידן, מכל מקום מדברי התוס' בקידושין (כט א) מוכח, דכל כהאי גוונא אינו בכלל מצוה שהזמן גרמא. שכתבו, דלמה לי קרא דאותו ולא אותה, תיפוק ליה דמילה מצות עשה שהזמן גרמא, שנימול בשמיני ללידתו, וי"ל דכיון שמיום שמיני והלאה אין לזה הפסק, לאו בכלל זמן גרמא היא. ע"ש. וא"ת אכתי מצות עשה שהזמן גרמא היא שאין מלין אלא ביום, וי"ל דאתיא כמאן דאמר יבמות עב. מילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום בין בלילה. ע"ש. וקשה, דאכתי הא מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת, והוה ליה מצות עשה שהזמן גרמא, אלא ודאי שמכיון שהוא רק מחמת איסור שבת דרביע עליה, ולא מצד המצוה עצמה, שפיר חשיב כמצות עשה שאין הזמן גרמא. ומשום הכי צריך קרא דאותו ולא אותה. וכן כתב בחידושי המהרימ"ט קידושין שם. וכן כתב בשער המלך (סוף הלכות פסולי המוקדשין). ועיין בשו"ת אבני נזר (חאו"ח סימן תקט) שהביא דברי החינוך, שמצות מחיית עמלק אינה נוהגת בנשים, אלא רק בזכרים שהם בני מלחמה, והקשה, שהרי בהריגת שבעה עממין, כתב החינוך עצמו, שנוהגת מצוה זו גם בנקבות, וכבר רמז על זה המשנה למלך בהגהותיו. וכתב לתרץ, דנראה שכל כיחיד מצווה להרוג מזרע עמלק, ומצוי דבר זה גם בנשים, כגון יעל שהרגה את סיסרא. אלא דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, משום דבשבת אסור להרוג. ולא עדיפי מחייבי מיתות בית דין שאין מיתתן דוחה שבת. עיין סנהדרין לה: אבל במלחמה הא קיימא לן (שבת יט א) עד רדתה אפילו בשבת. וכן פסק הרמב"ם (בפרק ב' מהלכות שבת). מה שאין כן לגבי נשים דלאו בנות מלחמה נינהו, רק אם יבוא יחיד לידן. ע"ש. ובשו"ת יביע אומר חלק ח' (חאו"ח סימן נד אות ה') העיר על זה, דמשום איסור שבת לא הוי מצות עשה שהזמן גרמא, כדמוכח מהתוס' הנ"ל. וציין לדברי האחרונים הנז', דמוכח מינייהו דכל כהאי גוונא לא חשיב כמצות עשה שהזמן גרמא.

ולפי זה גם לגבי צדקה, מה שאינו נוהג בלילה בודאי שלא יעשה מצוה זו כמצות עשה שהזמן גרמא, דזמנה ביום ובלילה, ורק איסור צדדי על פי הסוד שלא ליתן צדקה בלילה. והוא פשוט.

על סדר הדף היומי הירושלמי- מסכת שקלים

והלכה בכדי למנוע את הצדיק מאיסור, או שלחילופין הבבלי סבור שאין כלל עניין להחמיר בזה לבהמה, ולכן לא הביא הבבלי סברא זו.

ובאמת יש להבין את סברת הירושלמי בכך שחמור יכול ומסוגל להחמיר על עצמו, שהרי זהו נובע מחמת כך שהקב"ה לא מביא תקלה לצדיק, וכיוון שאין כאן איסור כלל, אלא רק חומרא, ואף חומרא זו אינה נוגעת לצדיק כלל, אלא רק לבהמתו.

ניתן להבין את דברי הירושלמי על פי ביאור השם משמואל' (פרשת חיי שרה תרע"ד) שהקשה שלכאורה יש להבין איך הבהמה שאין לה דעת ורוח הקודש יודעת שזה דבר איסור ואין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידן.

ומתריץ דבאמת העניין הוא, דהנה הצדיקים הגדולים מזדככים היטב עד אשר רגליהם וידיהם ושאר אבריהם מעצמם נמשכים אך אל הטוב, וכדמצינו במדרש בריש פ' בחוקותי אצל דוד המלך ע"ה שקאמר שהיו רגליו מוליכות אותו לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, והיינו שהרגלים מעצמן וטבען נמשכו לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. והנה איתא (ביצה לז ע"א) דהבהמה והכלים כרגלי הבעלים, וא"כ כמו שרגלי הצדיקים מעצמם נמשכים אל הטוב, כמו בהמתן שהיו כרגליו נמשכים מעצמם אל הטוב והראוי, אף שאין יודעים ואין מבינים מאומה, עיין שם.

על פי דברים אלו מתבארים דברי הירושלמי, שמה שאין הקב"ה מביא תקלה

בסוגייתנו למדנו על הסיפור המפורסם על חמורו של רבי פנחס בן יאיר שנגנב, והחמור סירב לאכול אצל הגנבים במשך שלושה ימים ולילות זאת מאחר שלא היה ברשותם מזון מעושר. משראו שהחמור למות ברשותם ולא יהיה להם תועלת בו, החליטו לשחררו על מנת שיחזור לבית אדוניו. כשהגיע החמור לביתו של רבי פנחס בן יאיר, נעמד על פתח הבית ונער בקולו. רבי פנחס בן יאיר שהכיר את חמורו אמר לבני ביתו שידאגו למזונו במהרה, כיוון שהוא לא אכל בשלושת הימים האחרונים מאז שנגנב. אולם גם אצלם סירב החמור לאכול, זאת מפני שהיה מדובר בירקות 'דמאי' (ירקות הנקנו מעם הארץ, וחכמים גזרו על כל הפירות הנקנים מעם הארץ שצריך לעשרם, הטעם לכך הוא כיוון שלמרות שרוב עמי הארץ היו מקפידים לעשר, אולם היה מיעוט המצוי שלא היה מקפיד בכך). וכשנענו בני הבית ואמרו לרבי פנחס בן יאיר שהרי לימדתנו את דברי המשנה שפירות דמאי לבהמה אינם זקוקים למעשרות, ואם כן מותר להאכיל את החמור מדברי מאכל אלו, השיב להם רבי פנחס בן יאיר שהחמור הזה מחמיר על עצמו.

בבבלי (חולין ז). הגמרא מקשה קושיא זו מדוע לא אכלה הבהמה (הגמ' לא מביאה שאלה זו כשאלת בני הבית לרבי פנחס בן יאיר, אלא כשאלת הגמ'), ותירצה שמדובר שהאכילות את הבהמה במאכל אדם שנמלכו והחליטו להאכילו בסופו של דבר לבהמה.

המהרש"א שם מקשה מדוע לא תירצה שם הגמרא שאמנם מעיקר הדין חכמים לא החמירו וגזרו שיש לעשר מאכל לבהמות, אך ייתכן שמאכל זה לא היה מעושר היות והבעלים לא עישרוהו, א"כ למרות שחכמים לא גזרו אבל כאן המציאות היא שזה לא מעושר, ולכן הבהמה לא אכלה היות ואין הקב"ה מביא תקלה ע"י צדיקים.

המהרש"א מיישב שאין מציאות שהבהמה יודעת להבחין או להרגיש באיסור וכתוצאה מכך להימנע מהאיסור. אלא בכדי שהצדיק לא ייכשל הקב"ה לא מביא את הבהמה לידי איסור. ואמנם אם היה מציאות שהקב"ה לא היה מביא תקלה לבהמות הצדיקים, היה צריך להיות שהבהמה לא תאכל. אלא כיוון שאין לבהמה אפשרות לחוש או להרגיש באיסור, אלא רק הקב"ה מונע ממנה את האיסור בכדי שלא להכשיל את הבעלים הצדיק שלה, רק מחמת כך היא אינה אוכלת את האיסור.

לכן לא ייתכן לומר שמפני שיתכן ומוכר הירקות לא עישר נמנעה הבהמה מלאכול, שהרי כיוון שחכמים התירו להאכיל לבהמה, אף המאכל אינו מעושר אין עניין למנוע הבהמה מהאכילה, שהרי הבעלים אינו עובר איסור בכך.

מחלוקת הבבלי והירושלמי

ה'אגרות משה' מבאר מדוע הבבלי לא תירץ כהירושלמי שהחמור היה מחמיר על עצמו. או שהבבלי סבור שלא שייך לומר סברא זו, כיוון שזהו נובע מחמת שאין הקב"ה מביא תקלה לידי צדיקים, ולא אומרים כלל זאת בחומרה אלא במה שקשור לדין

"השיעור השבועי בירושלמי"

להזמנת שיעור אקטואלי מרתק בתלמוד הירושלמי
השיעורים נמסרים ממיטב מגידי השיעורים
מבית המדרש למגידי השיעורים

ניתן לפנות ל: 3785*

כדי לזכות בהבטחת האר"י, יש להיזהר מכל סוג שהוא של אכילת חמץ, גם אם על פי דין היא מותרת. כגון במקרה שנשאר בפיו פרור חמץ מערב פסח וכדו'.
ומכיוון שמקרים אלו אינם כלולים באיסור אכילת חמץ, לא נאמר לגביהם הכלל זה שאין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידי צדיקים.

הנס שאירע לרשב"ם

ב'הגהות מרדכי' (סוף פרק א' מסכת עירובין) כתב: וב' דברים עלה על דעת רשב"ם ולא איסתייעא מילתא דאין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה ע"י צדיקים וכו' ועוד רצה רשב"ם לעשות אחרת, כי שפל עיניים היה ורצה לעלות בקרון אשר סוס ופרד מושכין בו ולא הרגיש, איתרחיש לו ניסא נזדמן אחיו ר"ת שם ואמר לו: אל תהי צדיק הרבה, שא מרום עיניך והנה סוס ופרד לקראתך וכו' ע"כ והיינו שניצל מאיסור רכיבה על כלאים.

ובפשטות דברי ה'מרדכי' הללו אינם עולים בקנה אחד עם תירוץ התוספות. שהרי כאן לא היה מדובר כלל עם ענייני אכילה, אלא רק באיסור כלאיים, ובכל זאת אנו רואים שחל כאן היסוד שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים.

ובאמת בשאלה זו דן בספר חמדת בנימין להגרא"ב זילברברג ז"ל מפיטסבורג על מכות (ה ב) מש"כ לבאר דברי המרדכי דדבריו מתאימים ליסוד התוס' הנ"ל.

אגב, בדברי המרדכי הנ"ל, הנה ראה בסדר הדורות (אלף החמישי, ד"א תתקכ"ז) שכתב וז"ל: בהגהות מרדכי פ"ק דעירובין במעשה דהליכה על הקרנות נראה שהי' הרשב"ם קצר הראי' מאוד עכ"ל. ודבריו פלא, הרי מפורש במרדכי שהיה שפל עינים והיינו כפי' הבגדי ישע שם: ר"ל תמיד העצים עיניו מראות ברע ע"כ. וא"כ אין זה ענין כלל לכך שהי' קצר ראי' וכמובן וצ"ע.

לצדיקים זהו עניין מצד המציאות שיוצר הצדיק, שהכל סביבו מזדכך ומתקדש, ואם הוא מחמיר על עצמו אם כן מורה המציאות שאף בהמתו תחמיר.

ולמרות שמדובר בחומרא בלבד, וחומרא הנוגעת רק לבהמתו, כיוון שהטביע הצדיק במציאות את חותמו, וכך הוא היה נוהג בעצמו, לכן יש לומר שהמציאות המזוככת בהתאם להנהגותיו משפיעה ומטמיעה בבהמה הימנעות ממאכל זה הגם שמדובר רק בחומרא. ויוצא לסברא זו שאין הקב"ה מונע מהבהמה מחמת שלא ייכשל הצדיק, אלא המציאות מחמת הנהגת הצדיק כבר פועלת כך.

הבטחת האר"י לגבי חמץ בפסח

הנה ידועים דברי האר"י ז"ל, כי אדם שנזהר שלא לאכול אפילו משהו חמץ בפסח, מובטח לו שלא יחטא כל השנה כולה.

ולכאורה הבטחה זו תמוהה שהרי אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים, וביארו התוספות (גיטין ז. ד"ה השתא) כי הקדוש ברוך הוא שומר על הצדיקים לבל יכשלו באכילת דבר איסור, שכן 'גנאי הוא לצדיק שאוכל דבר איסור'. נמצא, אם כן, כי הצדיקים אינם נכשלים באיסור אכילת חמץ בפסח.

עוד יש להקשות על הבטחה זו, שהרי אם אכן אדם שנזהר מחמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה, כיצד אם כן רבי ישמעאל קרא והטה בשבת וכתב על פנקסו, אני ישמעאל בן אלישע קריתי והטיתי נר בשבת. לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמנה (קרבת חטאת על חטאו שחילל שבת), כמסופר בבבלי שבת (יב, ב), והלא הקדוש ברוך הוא שומר על הצדיקים לבל יכשלו באכילת דבר איסור, ומי שלא נכשל באכילת חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא?

ה'מרפסי' איגרא' (פר' בא) הביא כמה תירוצים בזה.

התוספות (כאן) מבארים, שקיים חילוק בין אכילה של דבר האסור בעצמותו, כגון אכילת טבל וכדומה, שעל כך נאמר שאין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידם. לבין מאכל היתר הנאכל בזמן האסור באכילה, כגון אכילה קודם הבדלה וכדו'. במקרים מעין אלו לא הובטח לצדיקים שאין הקדוש ברוך הוא יביא תקלה על ידם.

אם כן, הוא הדין גם לגבי איסור אכילת חמץ בפסח, שלגביו אין כל הבטחה לצדיקים שלא יכשלו בו.

ייתכן שרבי ישמעאל נענש על כך שקרא לאור הנר בכונה תחילה, ולא חשש לתקנת חז"ל האוסרת לקרוא לאור הנר שמא ישכח ויטה.

דברי האר"י נאמרו, למי שנזהר הן מאכילת חמץ והן מאיסור בל יראה ובל ימצא. ויתכן שרבי ישמעאל נכשל בשוגג באיסור בל יראה ובל ימצא, ובכך אין כל גנאי ולכן גם צדיקים יכולים להיכשל בכך.

הבטחת האר"י היא, שכל מי שנזהר כל חג הפסח מאכילת חמץ, מובטח לו שלא יכשל באיסור כל השנה. אבל כשעבר רק חלקו של חג הפסח לא נאמרה עדיין הבטחה זו.

שהרי לא יתכן לומר שכל מי שנזהר בדקות הראשונות של חג הפסח מאיסור חמץ, מובטח לו שלא יחטא. מפני שכל אדם בדקות הראשונות של חג אינו אוכל חמץ, ואם כך מובטח לו שלא יכשל באכילת חמץ בשאר ימי החג הבאים, ואם כן אין בנמצא יהודי העובר עברה!?

לאור הנחה זאת, ניתן לומר שהמעשה שאירע עם רבי ישמעאל היה בשבת חול המועד של פסח, ולכן עדיין לא נכנסה הבטחת ה"אר"י לתוקפה.

על סדר הדף היומי בבבלי

בגמרא (יח): למדנו כי בהמה שהטילה גללים על דבר מאכל הרי נחשב נזק זה כמשונה ולכן בהעלים משלם חצי נזק מדין קרן.

הירושלמי לעומת זאת חולק וסובר כי בהמה שהטילה גללים הבעלים משלם נזק שלם.

בסברות מחלוקת הבבלי והירושלמי מבאר ה'חידושי רבנו מאיר שמחה' שהירושלמי סבור כמו ההוא אמינא של הבבלי, שסברה לומר שאין לדון גללי בהמה מדין 'צרורות', מפני שצרורות זהו נזק שאינו נובע ויוצא מגוף הבהמה, זאת בניגוד לגללים היוצאים מגוף הבהמה, ולכן לדעת הירושלמי כמו סברת ההוא אמינא של הבבלי לחייב על הבעלים של הבהמה שהטילה גללים לשם נזק שלם.

ה'מיכל המים' מבאר שיסוד המחלוקת הבבלי והירושלמי מדוע על נזק 'צרורות' יש לשלם רק חצי נזק. לדעת הבבלי זהו הלכה למשה מסיני, וכיוון שאין הדבר תלוי ונתון בסברא, ממילא אף בבהמה המטילה את גלליה, יש לשלם רק חצי נזק.

אולם לדעת הירושלמי דין 'צרורות' הוא לא 'הלכה למשה מסיני', אלא דין קרן. שהרי המאפיין של קרן זהו נזק משונה, אם כן כל 'צרורות' משלמים חצי נזק כיוון שזהו נזק משונה. אך כיוון שהטלת הגללים על ידי הבהמה זהו דרכה ואין זה בגדר נזק משונה, ממילא עליו לשלם נזק שלם.

"ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת" (במדבר טו לה)

אמר ר' מאיר מה נשתנה תכלת מכל הצבעונין, מפני שהתכלת דומה לים, וים דומה לעשבים ועשבים דומין לרקיע, ורקיע לכסא הכבוד, והכסא דומה לספיר וכו' (ברכות פ"א ה"ב ז:). ובגמ' בבלי (חולין פט.) מצאנו מימרא זו של ר' מאיר אך עם שני הבדלים האחד שאין את התוספת של ים דומה לעשבים והשני האם כסא הכבוד דומה לספיר או להיפך.

ובביאור תוספת הירושלמי על הבבלי ניתן לומר שבים יש כמה גוונים דהחלק הקרוב ביותר נראה ירקרק אך החלק הפנימי שבים יותר כחול, נמצא שהירושלמי משלים את הבבלי בהגדרת צבעו של התכלת, יותר מכך כיון שבא"י היה החלזון כדכתיב "ושפוני טמוני חול" (דברים לג) והיינו שהחלזון היה בחלקו של זבולון, נקט הירושלמי שהוא תלמודא דא"י את צבעו של החלזון באופן המדויק יותר, וכן מדויק ברמב"ם (פ"ב מהלכות ציצית ה"א) שכתב מראהו כפתוך שבתכלת ודו"ק. (ועיין המראה פנים שם על הירושלמי ד"ה מגיד ותוס' סוכה לא: ד"ה והירוק).

ובהסבר ההקבלה נראה לומר שכשנתבונן מרחוק על הים נדמה שהוא בעל צבע, אך כשנתקרב לים נראה שהם נטולי צבע וכן ברקיע וכן הלאה, והנה אמר ירמיה הנביא "מרחוק ה' נראה לי ואהבת עולם אהבתיך" וכו', והקשו המפרשים מרחוק ולא מקרוב?, וביארו שכשעמ"י היו בהר סיני קרובים לה' חטאו בחטא העגל אך כשיצאו ממצרים והיו רחוקים עדיין מה' היתה להם תשוקה של רצון להתקרב לה', וזה רמוז בענין התכלת ע"י שאדם יסתכל בפתיל התכלת יזכר באותה תשוקה הקיימת רק כשנמצאים ממרחק ולא מקרוב כצבע הים וכד' וע"י כך יזכה לזכות את מצוות ה' ולעשות אותם. [יעויין ברש"י (חולין פט.) ד"ה שהתכלת], שזכרון התכלת מוסב על ה' שמסתכל בכסא הכבוד ונזכר במצוה זו שהיא כנגד כל המצוות].

נכנסים, מאזינים, מבינים ונהנים.

הדף היומי בירושלמי

לקבלת השיעור במייל

נא לשלוח כתובת מייל למס' 052-4636288

"השיעור היומי"

ניתן לקבל בכל יום, את השיעור בדף הירושלמי במייל או בוואצאפ.

נא לשלוח את כתובת המייל או המספר נייד.

ל: 052-4636288

עורך: ראש בית המדרש הרב ישראל מאיר ריאני שליט"א

חברי המערכת: הרב איתמר נגר | הרב מאיר וולברשטיין | הרב מרדכי הרבסט | הרב נפתלי וסרמן